

Utjecaj dramskih metoda Zvezdane Ladike na odgoj i obrazovanje djece

---

Kosalec, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:294199>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-07-01**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**NIKOLINA KOSALEC
ZAVRŠNI RAD**

**UTJECAJ DRAMSKIH METODA
ZVJEZDANE LADIKE
NA ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE**

Zagreb, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Nikolina Kosalec

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Utjecaj dramskih metoda Zvezdane
Ladike na odgoj i obrazovanje djece**

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Tamara Turza Bogdan

Zagreb, rujan 2018.

S A D R Ź A J

Sažetak	3
Summary	4
1. Uvod.....	5
2. Životopis Zvezdane Ladike.....	6
3. Uloga igre i dramskih vježbi s obzirom na dječju dob.....	8
4. Procesna drama	11
4.1 Dramske tehnike u kojima se radnja poigrava	12
4.2 Dramske tehnike u kojima sudionici ostaju na rubu dramskog svijeta	13
5. Dramske vježbe Zvezdane Ladike koje se mogu primijeniti u vrtiću.....	14
5.1. Vježbe opažanja i koncentracije.....	14
5.2 Vježbe slušanja i razvijanja priče	15
5.3. Vježbe opisivanja umjetničke slike prema sjećanju.....	16
5.4 Vježbe razvijanja asocijacija	17
5.5 Vježbe prepoznavanja stvari zavezanih očiju.....	18
5.6 Vježbe proizvodnje i prepoznavanja zvukova.....	18
5.7 Vježbe transpozicije	19
5.8. Vježbe kretanja u prostoru	20
5.9. Perciptivne vježbe uz predmet.....	20
5.10. Vježbe personificiranja identificiranja	21
5.11. Vježbe stvaranja teksta.....	22
5.12. Vježbe stvaranja dramske radnje (raspleta i zapleta)	23
6. Dramske igre u vrtiću – primjer provedene aktivnosti	24
7. Zaključak.....	28
LITERATURA.....	30

Sažetak

Ovaj završni rad obrađuje utjecaj dramskih metoda Zvezdane Ladike na odgoj i obrazovanje djece. Sadržaj rada sastoji se od 7 poglavlja, uvod, životopis Zvezdane Ladike, procesna drama, dramske vježbe, uloga igre i dramskih vježbi s obzirom na dječju dob, dramske igre u vrtiću – primjer provedene aktivnosti te zaključak na kraju.

U uvodu se objašnjava da je ova tema izabrana zato što je važno unaprijediti dramski odgoj u odgojno obrazovnim institucijama, naročito u predškolskim ustanovama.

Zvezdana Ladika se osvrće na to da scenska umjetnost na dijete ostavi pozitivan utisak, da djetetu razvije ljubav prema kazalištu, da mu pomogne u razvijanju osjećajnosti, empatije, razvoju govornih i komunikacijskih vještina.

U idućem poglavlju, prikazana je i pojašnjenja procesna drama. To je vrsta rada s djecom u kojem se isprepliću učenje i umjetnost kroz dramski izričaj.

12 dramskih vježbi je opisano u 4. poglavlju. Ladika je vježbe započinjala na način da je prije svega radila na izgradnji spontanosti svakoga djeteta zato što je smatrala da je spontanost put prema kreativnosti, a da svaka spontanost ne podrazumijeva kreativnost.

U 5. poglavlju prikazuje se što je prikladno za koju dječju dob. Igra u životu čovjeka započinje već nakon 3. mjeseca života. Tada je igra naravno nesvjesna i motorička. U dobi između 5. i 6. godina djetetu je u igri važno planiranje igre isto koliko i samo igranje.

Iduće poglavlje opisuje dramsku vježbu odnosno dramsku igru koja je provedena u skupini djece u dobi od 4. do 5. godine života. Skupina je pripremala predstavu za svoje roditelje. Predstava se zove “Tko je rekao mijau?”.

Na kraju rada se donosi zaključak. Kroz kratke i jednostavne igre dijete nesvjesno ulazi u zamišljeni svijet. Tako se polako nadograđuje nova vježba za vježbom. Dramskih aktivnosti u vrtiću nije ih dovoljno i ne provode se često. Trebalo bi više inzistirati na provođenju dramskih vježbi u vrtićima jer djeca to mogu raditi, odnosno igrati se na takav način, učiti na takav način a pritom uživati.

Ključne riječi: Zvezdana Ladika, dramske metode, dramske vježbe, procesna drama

Summary

This paper deals with the impact of the Zvezdana Ladika's dramatic methods on child upbringing and education. The content of the work consists of 7 chapters, an introduction, a resume of Zvezdana Ladika, a process drama, drama exercises, the role of games and dramatic exercises with regard to children's age, dramatic games in kindergarten - an example of the activity carried out and a conclusion at the end.

The introduction explains that this topic was chosen because it is important to improve dramatic education in educational institutions, especially in preschool institutions. Zvezdana Ladika points out that stage art gives a child a positive impression, developing a child's love for theater, helping her develop emotional, empathy, developing speech and communication skills.

In the next chapter, a process drama is described. This is a kind of work with children that combines learning and art through dramatic expression.

12 drama exercises are described in chapter 4. Ladika began her exercises in a way that she worked primarily to build the spontaneity of every child because she felt that spontaneity was a way to creativity, and that any spontaneity does not imply creativity. Chapter 5 shows what is appropriate for the child's age. Playing in a child's life begins after 3 months of life. Then the game is naturally unconscious and motoric. At age 5 and 6, it is important for a child to plan and organize the game as much as playing.

The next chapter describes a dramatic exercise or a dramatic play that was conducted in a group of children ages 4 to 5. The group was preparing a show for their parents. The play is called "Who said the mijau?".

Conclusion is at the end of the paper. Through a short and simple game, the child goes unconsciously into the imaginative world. So, a new exercise is slowly being upgraded. Drama activities in kindergarten are not enough and are not often conducted. It should be more insistent on performing drama exercises in kindergartens because children can do it, that is to play in such a way, learn in such a way and enjoy it.

Keywords: Zvezdana Ladika, drama methods, drama exercises, process drama

1. Uvod

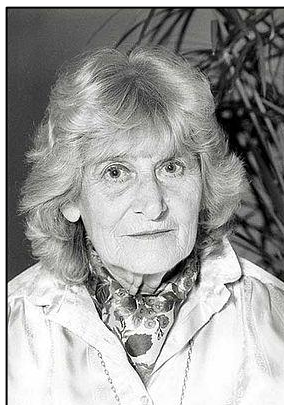
Izabrala sam ovu temu za završni rad zato što je važno unaprijediti dramski odgoj u odgojno obrazovnim institucijama, naročito u predškolskim ustanovama. Razlog tome nije samo da bi djeca upoznala scensku umjetnost i kulturu nego da bi dramskim metodama Zvezdane Ladike i drugih dramskih pedagoga djeca razvila svijest o sebi i svijetu koji ga okružuje te da bi naučila prepoznati i jasno izraziti svoja mišljenja i osjećaje. U konačnici, da bi naučila da je svaka osoba drugačija, da ima svoje emocije, stavove i razmišljanja kako bi ostvarila uspješne vršnjačke odnose. Nadalje, dobrobiti dramskih vježbi za djecu su kvalitetan razvoj spoznaje, logičkog zaključivanja, međuvršnjačke suradnje, kreativnog izražavanja i igranja, razvoj zamišljanja, govora, te naravno razvoj dramskih sposobnosti kroz pričanje priča, dramskih vježbi po literalnom predlošku, umjetničkom djelu.

U radu ću prvo kratko opisati biografiju Zvezdane Ladike. Nakon toga ću iznijeti i opisati dramske vježbe koje smatram da su kvalitetne, primjenjive i izrazito korisne za uspješan razvoj djece, te ću ih opisati po fazama razvoja djetetove sposobnosti u običnoj i u dramskoj igri. Dodatno, želim pokazati da odgojitelj u dramskim aktivnosti ima izrazito važnu i zahtjevnu ulogu jer je taj koji djetetu pomaže da iz aktualne zone razvoja prijeđe u sljedeću zonu razvoja. Svako dijete je individua i kao takvome mu se treba i pristupiti. Nije lako kada se u skupini nalazi oko dvadesetak djece, a svako dijete ima drugačije potrebe i interese. Na odgojitelju je da djecu zainteresira za dramsku aktivnost, te da u provođenju ne igra ulogu šefa nego paralelnog suigrača. Na njemu je odgovornost, on je taj koji aktivnost mora provesti indirektno i s određenim ciljem. Iva Gruić je u novije vrijeme dala svoj doprinos na metode Zvezdane Ladike kroz svoju knjigu *“Prolaz u zamišljeni svijet”*. Uvodi nas u dramski svijet i objašnjava što je to dramski odgoj i zašto je on važan. Osobno sam zapazila da su vježbe koje je ona navela namijenjene predškolarcima i školarcima, odnosno da nisu toliko ostvarive u provođenju takvih aktivnosti u mlađim vrtičkim skupinama.

Smatram da su dobra nadogradnja kada djeca savladaju vježbe po principu metoda Zvezdane Ladike. Na kraju prilažem vježbu koju sam provela u srednjoj vrtičkoj skupini.

2. Životopis Zvezdane Ladike

Rođena je u Karlovcu 23. svibnja 1921. godine, a umrla je u Zagrebu 17. kolovoza 2004. godine. Bila je hrvatska redateljica, dramski pedagog i spisateljica. Završila je studij književnosti na Filozofskome fakultetu i kazališne režije na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu.

Slika 1. Zvezdana Ladika

Od 1953. godine režirala je i bavila se pedagoškim radom u Zagrebačkome kazalištu mladih. Suosnivačica je kazališta Mala scena, u kojem je radila kao pisac i redatelj. Ostvarila je više od 150 režija od kojih su među poznatijima: Marijana Pineda (F. García Lorca), Mačak Džingiskan i Miki Trasi (V. Parun – Ladislav Tulač – Z. Ladika), U koga se uvrгло ovo dijete (É. Janikovszky), Varljive priče (Z. Ladika – Ivica Šimić) i brojne druge predstave. Poznata je kao ekspert za dramsko stvaralaštvo djece i mladih, svojim je metodama rada s djecom znatno utjecala na promicanje dramske pedagogije u odgoju i obrazovanju djece.

“U cjelokupnom kompleksu odgoja umjetnost može odigrati značajnu ulogu. Ona može pomoći djetetu u shvaćanju života, razvoju emocija, a posebno potaći i razvijati kreativne procese kod mladih. Scenska umjetnost kao interesantan fenomen sinteze raznih vrsta umjetnosti pomoći će nam u tom osjetljivom pedagoško-psihološkom procesu” (Ladika, 1970, str. 4)

Ovime objašnjava zašto smatra da je scenska umjetnost u odgoju i obrazovanju djece važna, primjećuje da je takav rad izrazito osjetljiv i da se treba kvalitetno pripremiti jer vrlo lako djeca mogu izgubiti interes i smisao za dramsku umjetnost. Objavila je knjigu *Dijete i scenska umjetnost (1970)*, koautorica je više priručnika (*Dijete i kreativnost, 1987; Dosadno mi je – što da radim, 1990*), a pisala je i kazališne tekstove za djecu (*zbirka igrokaza Kazališne čarolije, 2000*). Dobitnica je Nagrade “Vladimir Nator” za životno djelo 1998. godine.

U svojoj knjizi *“Dijete i scenska umjetnost”* Ladika se osvrće na odnose scenske umjetnosti i djece. Zaključuje da oni jedno drugo obogaćuju.

“Teatar crpi izvore svoje umjetnosti iz dječje igre i one vječno igrajuće stvaralačke aktivne mašte, a dijete se scenskom umjetnošću obogaćuje i spoznajno i emocionalno. Za dijete je scenska umjetnost jedna od mogućnosti doživljavanja svijeta oko sebe i svijeta u sebi.” (Ladika, 1970, str. 143)

Ladika se osvrće na to da scenska umjetnost na dijete ostavi pozitivan utisak, da djetetu razvije ljubav prema kazalištu, da mu pomogne u razvijanju osjećajnosti, empatije, razvoju govornih i komunikacijskih vještina, razvoju mašte i kreativnosti, otkrivanju i razvijanju sklonosti, formiranju moralnih načela, stavova i vrijednosti te stjecanje sigurnosti i samopouzdanja. Time se dijete neprestano nadograđuje, te lakše prelazi iz aktualne zone razvoja u iduću zonu razvoja.

3. Uloga igre i dramskih vježbi s obzirom na dječju dob

U knjizi Branke Starc i suradnika *“Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi”* govori se o u fazama razvoja djetetata od rođenja do polaska u školu. Igra u životu čovjeka započinje već nakon 3. mjeseca života. Tada je igra naravno nesvjesna i motorička. Između 6. i 12. mjeseca života dijete u igri opipava, razgledava, okreće, lupa predmetom o predmet, traži, stavlja u usta te gura po podu i stolu. Dolazi u kratki kontakt s drugim malim djetetom, ali ako drugo dijete ne odgovara na njegov zahtjev poput pružanja igračke, dijete izgubi interes. U igri oponaša odraslog koji izvodi igre mimikom.

Dijete u dobi između 1. i 2. godine života u spoznajnoj razini igre najviše provodi vrijeme u funkcionalnoj vrsti igre u kojoj dijete koristi, isprobava i na taj način razvija svoje sposobnosti odnosno funkcije. U toj dobi dijete uvježbava one funkcije koje u tom razdoblju sazrijevaju, a neke od njih su uspravljanje, hodanje, stavljanje predmeta na određeno mjesto, bacanje, umetanje u određene otvore, ponavljanje zvukova, govorne igre (Starc, 2002). Po sadržaju igre ona je pretežito eksperimentalna odnosno igra u kojoj dijete baca predmet s određenih visina, stavljanje-vađenje iz kutije, zatvaranje-otvaranje, skrivanje-traženje, te taktilne igre poput igre dodirivanja tijela i prstića praćene dodirom.

U konstruktivnoj igri dijete barata predmetima s namjerom da nešto stvori, a složenost rada ovisi o njegovoj spoznajnoj razini. U igri pretvaranja djeca koriste predmet ili osobu kao simbol nečeg drugog te prerađuju svoja iskustva, primjerice na sebi ili na lutki oponaša ono što se njemu dogodilo. U društvenoj razini igre razvoj ide malo sporije. Dijete primjećuje vršnjake, promatra ih, ali se radije igra samo ili s odraslima. Postupno ostvaruje socijalni kontakt s drugom djecom putem pričanja, smješnja i razmjene igračaka.

Počeci prave socijalne igre započinju u 2. godini života. Dijete se sve manje igra usporedne igre, a sve više ima suradničkih igara. Dijete u igri oponaša. Za djecu koja ranije počnu s ovakvim načinom igre karakteristično je da su društvenija, više prijateljski i prosocijalno usmjerena, te su i manje agresivna (Starc, 2002). Prijateljstvo se prikazuje kroz zajedničko igranje i razmjene igračaka i predmeta. Stvaraju se strategije započinjanja održavanja socijalnih odnosa. U igri pretvaranja dijete rabi predmet kao simbol nečeg drugog, daje im nazive prema potrebi igre.

Najčešće u igri pretvaranja još ne preuzima cijelu ulogu već samo elemente radnje. Sadržaj igara pretvaranja je rezultat djetetovog iskustva u interakciji sa odraslima.

U dobi između 3. i 4. godine života predmet je taj koji dijete potiče na radnju koja pripada repertoaru uloge koja je određena karakterom radnje, primjerice žlica-hranjenje lutke- mama, a ne obrnuto (*Starc, 2002*). Radnje koje dijete u igri pretvaranja obavlja često se ponavljaju, a logika tih radnji još se uvijek ponekad poremeti. U igri imitira situacije iz svakidašnjeg života, može postojati imaginarni prijatelj. Suradnička igra pretvaranja postaje sve složenija. Između dva stila, sklonosti konstrukciji i sklonosti simbolici, dijete pokazuje koju sklonost više preferira. Skupne aktivnosti traju sve duže, dijete dijeli stvari s drugima, čeka svoj red.

U dobi između 4. i 5. godine života izražene su konstruktivne igre (*Starc, 2002*). Dijete koristi različite materijale poput gline, pijeska, papira ili drveta, kombinira građevni materijal, namještaj i razne igre. U toj dobi dijete radi složene konstrukcije poput kuće, farme, mosta, ceste. U igri pretvaranja predmet nije više centar interesa nego sredstvo za igru. U igri se imenuju uloge i podjeljuju funkcije. Opet redosljed radnji slijedi realni život. Redosljed igre ne smije se mijenjati jer ga djeca ne prihvaćaju. U složenoj socijalnoj igri pretvaranja djeca puno planiraju, ali i prekidaju fiktivnu razinu igre da bi se u realnosti dogovorili kako se ponašati u igri. Djeca među sobom dijele fantaziju, pravila, materijale, improviziraju događaje i razgovore. U igri je uključeno sve što se događa u svakidašnjem životu. S povećanom suradnjom pojavljuju se natjecanja i društvene igre. Najčešće su to igre skrivanja i nalaženja te dogovaranja mjesta u igri. Dijete za suigrača bira dijete koje ima iste interese. Dijete u igri voli voditi i zapovijediti drugoj djeci što često dovodi do sukoba.

U dobi između 5. i 6. godina djetetu je u igri važno planiranje igre isto koliko i samo igranje. Planiranje je važna spoznajna aktivnost, ono je način upravljanja i praćenja vlastite aktivnosti i odnosa među djecom. U igri pretvaranja dijete potpuno ulazi u ulogu. Drži se pravila i kroz ulogu odražava odnos prema drugima. I dalje dijete ne dopušta mijenjanje radnji i pravila igre. Igre su izrazito stvaralačke, a dijete voli uloge u kojima može biti glavni. Igra opet proistječe iz stvarnog života. Važan aspekt radnje je stvaranje konflikata. S društvenog aspekta dijete voli igre u kojima

sudjeluju više odraslih i djece (*Starc, 2002*). Grupe unutar igre su pretežito sastavljene od 4 do 5 djece. Iako je od ranog djetinjstva dijete prošlo razne igre, od onih u kojima se igra samo do onih u kojima sudjeluje više djece, dijete još uvijek zna i želi se igrati samo. U konstruktivnoj igri dijete kombinira različite građevinske i konstrukcijske materijale, te je veoma detaljno u izrađivanju konstrukcija.

U dobi od 6. do 7. godina dijete je gotovo usavršilo različite jednostavne i složene vrste igara. U ovoj dobi igre mogu trajati satima, bogate su maštom i iskustvom. Također se igre mogu nastavljati ili ponavljati danima. Iako je dijete razvilo dobre strategije igre među vršnjacima, i dalje ima potrebu povući se i igrati se samo (*Starc, 2002*).

4. Procesna drama

Procesna drama ili drama u nastajanju ili pedagoški možda najprivlačniji naziv drama za odgoj je vrsta rada s djecom u kojem se isprepliću učenje i umjetnost kroz dramski izričaj. Procesna drama nadovezuje i upotpunjava dramske vježbe Zvezdane Ladike. Za procesnu dramu je karakteristično da se prema Ivi Gruić u njoj *“istražuje potencijal stvaranja dramskog događaja i doživljaja koji ne odnosi dramski rad isključivo na metodu koja se može uporabiti za svako poučavanje, od računanja do vježbanja socijalnih vještina, nego inzistira na izgrađivanju upravo dramske vrijednosti rada”* (Gruić, 2002, str. 18).

Cilj i smisao procesne drame postaje razumijevanje svijeta, načina na koji taj svijet funkcionira i uloge pojedinaca u njemu. Neki teoretičari o njoj govore da kroz takav dramski rad djeca usvajaju znanja i vještine koje će im pomoći da se uklope u svijet. S druge strane stvara se otpor prema takvom načinu jer poput Davida Hornbrooka smatraju da takav dramski rad koji je zatvoren u okvir grupe je nepotrebno, neopravdano i neoprostivo odvojen od kazališnih korijena, te zagovaraju povratak na model dramskog rada koji je blizak radu u predstavi. Oni koji pružaju otpor procesnoj drami smatraju da je cilj obrazovati djecu u znanjima i vještinama vezanim uz stvaranje kazališne predstave. Vjerojatno ne vide da je djeci u procesnoj drami znatno lakše uživjeti se u ulogu jer se ne opterećuju primjerice publikom. Publika je dobra, ali mislim da stvara i određenu dozu pritiska (Gruić, 2002, str. 17).

U procesnoj drami dijete je opuštenije. Procesna drama usmjerena je pretežito na stvaranje i igranje predstave. Drugačiji oblici rijetko se pojavljuju. Procesna drama ima zanimljivu strukturu. Nju razvijaju sudionici i voditelj zajedno. Voditelj, u vrtiću odgojitelj, ima najvažniju ulogu. On je taj koji dramu vodi. Njegova uloga je da stvori najbolje uvjete za njezino provođenje. Kako bi je kvalitetno proveo važno je sve dobro isplanirati. Jedni od temeljnih pitanja za planiranje su:

“Kakav dramski svijet i kakvu priču gradi ova procesna drama?”

Koja sredstva i koje postupke namjeravam koristiti za izgrađivanje dramskog svijeta i radnje?

Kakav oblik sudjelovanja i kakav doživljaj želim potaknuti kod sudionika?

Kojim sredstvima i kojim postupcima namjeravam postići upravo takav doživljaj sudionika?” (Gruić, 2002, str. 29)

Sudionici preuzimaju uloge i na taj način ulaze u zamišljeni svijet. Najčešće su uloge grupne, ali se kasnijim razvijanjem radnje mogu pretvoriti u individualne. Uloge mogu postati individualne jer se igranjem postupno uloge dijele te se dijeljenjem stvaraju različiti karakteri likova u radnji. Sudionici u drami mogu prekinuti radnju, a ono što je karakteristično za procesnu dramu je da se u nju može ulaziti i izlaziti. Ti izlasci služe za primjerice promišljanje izvana, promjenu uloge, mjesta ili vremena radnje, unošenje novih motiva, davanje svoga aspekta gledanja na radnju, promjenu radnje i slično. Ti izlasci označavaju se ulaskom ili izlaskom iz uloge, promjenu uloge sudionika ili voditelja, organizacijsku promjenu, promjenu zamišljenog mjesta događaja, promjenu vremena radnje. Od sudionika je poželjno da se uključuju u stvaranje i osmišljavanje radnje, dok je na voditelju da te ideje usmjeri i razradi.

Važno je da se priča sastoji od elemenata, odnosno da ima mjesto i vrijeme radnje, uloge sudionika i voditelja te motiv koji pokreće radnju. Stvaranje dramske radnje značajno olakšavaju dramske tehnike. One služe kao obrasci sudjelovanja sudionika u nekom trenutku razvoja procesne drame i određuju gotovo sve aspekte sudjelovanja. Svaka dramska tehnika određuje ulaze li sudionici u dramsku fikciju ili ostaju na rubu dramskog svijeta, definira kako se odigrava ili obrađuje neki trenutak u razvoju radnje, određuje koju vrstu angažmana sudionika potiče te raspodjeljuje grupu na određeni način. Osnovne podjele dramskih tehnika kao kriterij uzimaju način na koji se odigrava ili obrađuje neki trenutak u razvoju radnje u pojedinoj dramskoj tehnici (Gruić, 2002, str. 32).

4.1 Dramske tehnike u kojima se radnja poigrava

Sudionici ulaze u uloge, a dramski svijet oživljava. Ove su tehnike srodne tehnikama i konvencijama dramske literature i kazališta. U drami i kazalištu koristile su se brojne konvencije i postupci pri prikazivanju radnje i karakterizacije likova poput monologa (govor u stranu kao izravno govorenje u publiku za vrijeme dijaloga s drugim likom), prikazivanje odnosno prepričavanje nekih prizora iz prošlosti, pantomima, žive slike, likovi koji personificiraju vrline ili mane, povjeravanje prijatelju ili družbenici, obrtanje vremenskog tijeka ili paralelno događanje.

Sve dramske tehnike koje pripadaju ovoj grupi omogućuju izravno poigravanje radnje pri čemu su sudionici neizravno u ulozi. To poigravanje može biti više ili manje stilizirano. Zbog toga se te dramske tehnike dijele na dramske tehnike koje

omogućavaju poigravanje radnje na gotovo realističan način i dramske tehnike koje traže viši stupanj stilizacije radnje.

Dramske tehnike koje omogućavaju poigravanje radnje na gotovo realističan način se rade na način da su sudionici u ulozi, dramski svijet živi, a radnja teče. Ovakve tehnike najbliže su spontanoj dječjoj dramskoj igri, ali ipak do neke mjere definiraju formu u kojoj se radnja treba formirati. Neke od tih tehnika su: vođena improvizacija, pantomima, sastanak te voditelj u ulozi (Gruić, 2002, str. 42).

Dramske tehnike koje traže viši stupanj stilizacije radnje koja se obično događa kroz manipulaciju vremenom. Najčešće se radi o izdvajanju ključnih točaka radnje i koncentriranju na najbitnije. Neke od tih tehnika su žive slike, pripremljena improvizacija, reportaža, ritual, forum teatar te misli u glavi.

4.2 Dramske tehnike u kojima sudionici ostaju na rubu dramskog svijeta

Znači da sudionici ne preuzimaju uloge niti izravno ulaze u zamišljeni dramski svijet, ali sudjeluju u nekoj aktivnosti izravno vezanoj za događaje u dramskom svijetu, kao što je na primjer pisanje dnevnika nekog lika iz priče. Sudionici u toj dramskoj tehnici ne moraju ući u zamišljeni svijet da bi sudjelovali u njegovom izgrađivanju. Postupan ulazak omogućuje se zaustavljanjem na rubu dramskog svijeta što može biti korisno u početnim fazama stvaranja zamišljenog svijeta te u kasnijim fazama kada se sudionici suoče sa situacijom koja je složena. Može biti korisno čak i u zaključnim dijelovima jer omogućuje postupno povlačenje iz zamišljenog svijeta. Primjeri tih dramskih tehnika su zamišljanja koja su vođena fantazijom, dogovaranje prostora, kostimiranje, zvučne slike, pisanje i crtanje, davanje naslova, vruća stolica i montaža (Gruić, 2002, str. 45).

5. Dramske vježbe Zvezdane Ladike koje se mogu primijeniti u vrtiću

Iako je Ladika radila u dramskom studiju njene se metode prenose i u rad s djecom u vrtiću. Vježbe koje je namijenila za stariju školsku djecu u vrtiću se provode kroz dramske igre koje također mogu kao i dramske vježbe osloboditi potpunu djetetovu osobnost i kreativnost. *“Izraz ‘kreativna dramatika’ označava u prvom redu dramsku igru, koja kod male djece u vrtićima obuhvaća dramatizaciju malih pjesama i priča, igre sa zamišljenim prijateljima, oživljavanje igračaka i stvaranje malih priča.”* (Ladika, 1970, str. 15)

Vježbe koje ću opisati u sljedećim poglavljima nalaze se u njezinoj knjizi *“Dijete i scenska umjetnost”*. U njoj je objasnila što je radila s djecom u dramskom studiju i izvan njega (putovala je po Hrvatskoj i Europi vodeći dječje predstave) te zašto je to radila. Vježbe je započinjala na način da je prije svega radila na izgradnji spontanosti svakoga djeteta zato što je smatrala da je spontanost put prema kreativnosti, a da svaka spontanost ne podrazumijeva kreativnost. Ona je početak razvijanja dječje kreativnosti. Iz tog razloga Ladika je vježbe započinjala s igrama kako bi se dijete opustilo, uživalo i ne bi razmišljalo promatra li ga netko i procjenjuje. Tek kada je dijete oslobodilo spontanost izvode se vježbe zamišljanja. Tada dijete ulazi u vlastiti zamišljeni svijet i prostor te razvija maštu i stvaralaštvo. Nadalje, kroz knjigu *“Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi”* želim prikazati koliko je igra važna u svim razvojnim fazama djetetova života te koliko rano ona zapravo počinje i pospješuje spoznajni, govorni i kreativni razvoj djeteta.

5.1. Vježbe opažanja i koncentracije

Vježbe opažanja i koncentracije rade se grupno. Ta se vježba realizira igrom u kojoj se pogađa razmještaj stvari u prostoriji. Ovu vježbu Ladika je koristila kada je djecu tek uvodila u dramsku igru. Važno je da grupa nije prevelika. Sudjeluje otprilike 12 djece iste dobi kako bi vježbe svima odgovarale. Vježba započinje tako da svako dijete donese neki predmet na stol. Jedno dijete iz grupe na nekoliko sekundi promotri te predmete i nastoji zapamtiti što više predmeta i mjesto na kojima se nalaze. Zatim okrene leđa, dok drugo dijete nekolicini predmeta zamjeni mjesta. Pažnja sve djece je zakupljena i svi prate hoće li prvo dijete pogoditi koji su se predmeti zamijenili.

Također se ova vježba može provesti na način da se svu djecu pozove k stolu, ona dobro pogledaju predmete nekoliko sekundi, te se zatim predmeti uklone sa stola. Djeca predmete koje su vidjela mogu opisati, imenovati ili nacrtati. Ladika naglašava da je važno stvoriti veselu atmosferu i pronaći načina kako djecu zainteresirati za dramsku igru i taj interes što duže održati.

Dijete već u dobi između 4. i 8. mjeseca života razvija igru traženja djelomično pokrivenog predmeta. To su tek počeci učenja o svijetu oko sebe, ali je zanimljiva činjenica da dijete već u tako ranoj dobi razvija pažnju i pamćenje. Zatim u dobi od 8. do 12. mjeseca života dijete pronalazi predmete koji su potpuno sakriveni. U dobi od 12. do 18. mjeseca traži predmete koji su skriveni na različitim mjestima, dok u dobi između 18. i 24. mjeseca nalazi predmete koji su maknuti sa mjesta na kojem su bili.

Smatram da se ova vježba može primjenjivati već u jasličkim skupinama. Osim opažanja i koncentracije, dijete u toj vježbi razvija spoznaju o različitosti izgleda i veličine predmeta te o količini, povezuje predmet koji vidi s onime što koristi u svakodnevnom životu. Starija djeca će u toj vježbi stvoriti sheme kako bi što lakše zapamtili predmete, njihovu količinu i mjesta na kojima se nalaze. Te su vježbe važne kako bi djeca mogla s vremenom produbiti koncentraciju i zadržati je što duže kako bi im to pomoglo kada krenu u školu.

5.2 Vježbe slušanja i razvijanja priče

Ovdje se razvija sposobnost predviđanja. U ovoj vježbi odgojitelj djeci ispriča dio priče, a njima prepusti osmišljavanje kraja priče. Djeca će prvo zajedno smišljati rasplet, a zatim pojedinačno.

U primjeru vježbe *Zvezdane Ladike* (1970) ona je djeci ispričala dio priče o tri medvjedića. Medvjedićima je čovjek puškom ranio majku, a njih je odveo u cirkus. Jednoga dana medvjedići su uspjeli pobjeći iz cirkusa i vratiti se svome domu. Kada su došli do brloga gdje su živjeli sa majkom nisu je pronašli. U to je došao gladan vuk i tražio je hranu. Srećom medvjedići su se sakrili pa ih vuk nije pojeo. U to vrijeme vjeverica je mami medvjedici javila da su joj se djeca vratila kući. Navela je da u šumi živi zločesti vuk i lisica, malena i dobra vjeverica i male lisice. Djeci je dala zadatak da otkriju što će se dogoditi s medvjedićima. Skoro sva djeca priči su brzo dali sretan završetak, a samo je jedna djevojčica dala tužan.

Osvrnula bih se na ovu djevojčicu. Djevojčica koja je dala tužan završetak prema tvrdnji Ladike je dijete koje je veselo i živahno te ima kvalitetne obiteljske odnose. To što je priči dala tužan kraj znači da ona ima bujnu maštu i divergentno razmišljanje, iako se na prvi pogled činilo da ima problema te da je svoj problem iznijela kroz priču. Pretpostavljam da je djevojčica darovito dijete jer se po svome pričanju istaknula od svojih vršnjaka. Kreativna je i ima potencijala za stvaranje drame. Ova vježba također kao i prethodno opisana razvija kod djece pažnju i koncentraciju, ali u njoj oni moraju stvarati i zamišljati.

Potkraj 2. godine života dijete oblikuje svoju prvu rečenicu od svega par riječi te ju svladavajući gramatiku proširuje. U dobi od 3,5 godine dijete je naučilo koristiti sve vrste riječi, rečenica je kvalitetno proširena, gramatička pravila su uglavnom usvojena te se za dijete može reći da je svladalo osnove materinjeg jezika. Tada se razvija odnosno dopunjuje dječja kreativnost.

U ovoj vježbi dijete će priču nastaviti pričati na temelju vlastitog iskustva, a završiti će ju izmišljanjima. S obzirom da rječnik trogodišnjeg djeteta još nije izrazito bogat, dijete samo stvara vlastite riječi odnosno služi se nelogizmima, primjerice za zeburu će reći da je šareni konj.

Još jedan od razloga pričanja priča za djecu je taj da se u dijete kroz te priče usade temeljne vrijednosti poput empatije, poštovanja, odgovornosti, poštenja. Možemo prepoznati da dijete prati priču ako kada čuje da smo pogriješili u izgovoru to primjeti, izgovori i kaže riječ ispravno.

5.3. Vježbe opisivanja umjetničke slike prema sjećanju

Ove vježbe usmjerene su na razvijanje likovne memorije. Djeca govore o slici koju su gledala nekoliko sekundi, a zatim se slika uklanja.

Ladika je djeci pokazala par umjetničkih slika; Breughelove "Dječje igre", Renoirove "Djeca koja se igraju loptom" ili "Djevojčice za klavirom" ili Murillovih "Dječaka koji se igraju s kockom". Nakon što su jednu od slika gledali određeno vrijeme djeca opisuju sadržaj, motiv i boje slike. Ladika je vidjela da većina djece opisuje sadržaj i motive slike krivo, tj. opisali su slike nepotpuno, a u motive su dodali elemente vlastite mašte što je pokazalo da im pažnja nije bila potpuna. Iako je na slici bilo puno različitih boja djeca su recimo rekla za stablo koje je na sebi imalo crvene, žute, zelene, ružičaste i ljubičaste listove da su listovi bili zeleni i smeđi,

odnosno onakvi kakve oni znaju iz prirode. Zatim se nadovezala radnja koja je na slici.

Tako su djeca opisivala što se na slici događa. Na slici "Djevojčice za klavirom" jedna je djevojčica ispričala kako djevojčice na slici vježbaju sviranje za završnu priredbu. Chardinovu sliku "Pralje" jedna je djevojčica ispričala kratku priču o radnji slike. Primjetila je da su pralje sa slike siromašne sestre i da žive u maloj kući gdje peru rublje. S njima je sin jedne od pralja koji se igra i u igri slučajno sapunicom dotakne svojoj teti oko. Dijete se preplašilo ali ga je teta smirila rekavši mu da će bol proći i da se ne mora brinuti.

Kroz ovu vježbu kod djece se razvija sposobnost redoslijeda promatranja, sposobnost usmenog i pismenog izražavanja, sposobnost uspoređivanja viđenog s primjerima iz vlastitog života, sposobnost promatranja i zapažanja, sposobnost izražavanja i opisivanja, sposobnost analize, apstrahiranja i razlikovanja, sposobnost iznošenja bitnih elemenata te poticanje stvaralačkog opisivanja odnosno dodavanja novosti u opisivanje.

5.4 Vježbe razvijanja asocijacija

Dijete dobije dio stvari (primjerice komadić tkanine, gume, kože, drva ili stakla) koje služe kao poticaj za zamišljanje cjeline kojoj dio pripada i razvijanje asocijacija, a zatim se vježba obogaćuje zamišljanjem mjesta gdje se stvari nalaze i njihova vlasnika.

U primjeru vježbi Zvezdane Ladike djeca su davala razna saznanja o stvarima koje su dobili. Nekolicina djece rekla su da su njihovi predmeti s nekog starog broda te je svaki ispričao kako je predmet koji ima u ruci tamo završio. Svojom stvaralačkom maštom oživjeli su predmete te su ih stavili u određeni vremenski i prostorni kontekst. U toj se vježbi još mogu dodati i poticajna pitanja poput toga da se dijete upita:

- Gdje još možemo upotrijebiti taj predmet ili čemu on još može pripadati?
- Bi li ga dijete stavilo na neko drugo mjesto ili u neku drugu stvar te kako bi ono tamo funkcioniralo?
- Je li bio najvažniji dio toga odnosno da bez njega ta cijelina nema smisla?
- Kakav bi bio s drugim predmetima koji su s njime?

- Gdje bi on trebao biti da bi bio koristan?
- Bi li mu vlasnik bio možda životinja ili neka druga stvar?

U ovoj se vježbi prilično puno daje djeci na maštu. Od samo jednog predmeta oni mogu razviti priču, unijeti puno različitih likova, radnji, ispričati priču ili zgodu tog predmeta. I ova igra primjerena je za skoro sve dobne skupine u vrtiću osim mlađe jasljičke u kojoj su djeca ipak premalena, odnosno njihov govor, pa čak i mašta još se nisu dovoljno razvili.

5.5 Vježbe prepoznavanja stvari zavezanih očiju

Djeca dodirom prepoznaju predmet i razvijaju asocijacije (dodirne, vidne, mirisne i slušne). Nakon što su djeca obogatila maštu stvarima, Ladika nudi predmete koje djeca moraju prepoznati zavezanih očiju. Osim što moraju prepoznati predmete, moraju i reći na što ih ono podsjeća. Ladika navodi par primjera vježbi kao npr. taktilna asocijacija (borova grančica podsjeća dijete na Dan dječje radosti), mirisna asocijacija (jabuka asociira dijete na bakin voćnjak) i zvučna asocijacija (prepoznavanje mjesta ili stvari koje su udarili poput drvenog stola, prozorskog stakla ili staklenu čašu). Te asocijacije dijete će povezati s nekim događajima koje su proživjeli ili će samo stvoriti priču o tome.

Svako dijete će drugačije reagirati na isti podražaj što znači da dijete kao individua ima svoja osobna iskustva i na temelju tih iskustava stvoriti će se određena asocijacija. Ova je vježba dio senzorne integracije odnosno procesa tijekom kojeg u mozak dolaze senzorne informacije iz dječjih osjetila za kretanje, vid, sluh, njuh, dodir, okus putem moždanih živaca, te se zatim obrađuju tako da im se daje smisao i onda se na njih može odgovoriti nekom aktivnošću.

5.6 Vježbe proizvodnje i prepoznavanja zvukova

Djeca sama izrađuju glazbene instrumente od papirnih i limenih kutija napunjenih grahom, kamenčićima, čavlicima i proizvode različite zvukove. U ovim vježbama djeca će od predmeta napraviti različite instrumente (šuškalice, udaraljke), a neki će donijeti različite čaše (staklene, drvene, plastične) pa će njima davati različite tonove. Kroz takvu igru djeca će otkrivati kakav zvuk proizvodi određeni predmet, njegovu glasnoću, kakav se ritam može postići, težinu predmeta u posudi, otkrit će kako zvuče dva ili tri predmeta kada se zajedno ukomponiraju. Možda ih ta udaranje podsjetite na neku pjesmicu pa i zapjevanju uz sviranje, a možda i osmisle vlastitu

pjesmu. Kasnije im se mogu ponuditi instrumenti poput trianglera, metalofona, bubnja, šuškalice ili drvenih udaraljki.

Ova vježba ima likovnu komponentu. Djeca će pomoću raznih didaktički neoblikovanih materijala s odgojiteljicom izraditi jednostavne instrumente koje će kasnije koristiti u igri. Ova je igra primjenjiva u svim dobnim skupinama. U jasličkoj skupini djeci se daju različite šuškalice koje oni drže u rukama i tresu ih. S obzirom da su šuškalice punjene različitim materijalima poput riže, ječma, graha, pijeska, vode stvaraju se različiti zvukovi. Kroz praksu sam uočila da su djeci jako zanimljive i da ih često koriste. Udaraljke i puhački instrumenti primjereniji su za starije skupine. Djeca u dobi od 3 godine pa nadalje već prilično dobro oponašaju ritam i melodiju, te često izmišljaju ili sastavljaju pjesme od dijelova poznatih pjesama.

U knjizi autorice Branke Starc i suradnika navodi da prirodno razvijanje glazbene sposobnosti treba poduprijeti pogodnim glazbenim okruženjem, te je poželjno dijete već u početku izložiti pjevanju i glazbi te omogućiti mu aktivno sudjelovanje u glazbenom doživljaju. Nadalje se navodi da će količina i vrsta zvukovne okoline kojom su djeca okružena u najranijoj dobi znatno utjecati na stupanj osjetljivosti na glazbu (Starc, 2004, str. 59).

5.7 Vježbe transpozicije

Vježbe transpozicije buhvaćaju prijenos doživljaja iz neposredne stvarnosti u zamišljenu stvarnost. One više nisu opisi prostora po sjećanju već doživljaj zamišljenog ambijenta, doživljaj neke stvarnosti kao realnosti. *“To je već tendencija da njegov pogled i njegova osjetila budu okrenuta ne prema objektivnoj stvarnosti nego prema njegovu doživljaju koji postaje njegova druga realnost – u ovom momentu jedina i prava.”* (Ladika, 1970, str. 29).

Dijete zamišljeni prostor doživljava kao stvaran, zamišlja da se u njemu kreće, živi i druži iako možda u njegovoj mašti on ima sasvim drugi izgled i funkciju, možda ga oživljuje. U njemu dijete može biti samo. U ovoj vježbi samo dijete zna što se u njegovoj mašti događa. Vježba je primjerena starijim skupinama jer zahtjeva visoki razvoj mišljenja. Malome djetetu teško je toliko ući u dubinu mašte.

5.8. Vježbe kretanja u prostoru

U ovoj vježbi dijete načinom kretanja sugerira prostor u kojem se kreće (promatrači prema načinu kretanja utvrđuju prostor), a dijete koje je izvodilo vježbu daje svoje mišljenje. Poželjno je da se u ovoj vježbi oformi krug ili polukrug. Tako u njemu mogu sudjelovati i ona djeca koja još nisu spremna za dramsku igru, ali imaju interes i želju. Na taj način postaju dio dramskog sastava, a da zapravo samo promatraju tijek igre.

Ladika navodi primjer jednog djeteta koje je krenulo opisivati prostor svoje učionice. Hodao je učionicom i pokazivao je predmete i mjesta na kojima se oni nalaze. Zatim je zastao kraj jedne klupe u kojoj je bilo urezano ime. Tada se dogodilo njegovo “oslobođenje doživljaja” i on od tada više duhom nije bio prisutan u dramskom studiju, već je njegova realnost bila učionica. Tada su i ostala djeca u studiju osjetila njegov prijelaz u nestvarni svijet. Kod ove vježbe važno je da dijete ne objašnjava što radi, nego da svojim postupcima drugi shvate njegovu radnju. Kada završi sa vježbom, druga djeca kažu svoje dojmove.

5.9. Perciptivne vježbe uz predmet

Ovdje djeca na temelju percepcije vida, opipa, mirisa, okusa i sluha razvijaju stvaralačku maštu. Djeca zamišljene predmete najprije ugledaju, gledaju, dodiruju i osluškuju, a uz predmete razvijaju svoj emocionalni odnos. Prvo se zadaje vježba koja mora razvijati kreativnu maštu koja je povezana s percepcijom osjeta i opipa, a tek kasnije se povezuje novi doživljaj s prijašnjim iskustvom. Navodi se primjer gdje se dijete nalazi u mraku jer je nestalo struje. U tišini hoda i traži prekidač za svijetlo. Dodirom ga je pronašao i upalio. Sada kada predmet vidi može ga i opisati.

Važna je i uloga publike. Oni pažljivo gledaju radnju, te u početku reagiraju odmah na pogreške što nije poželjno dok vježba ne završi. Uče se zadržati reakcije i komentare jer se time prekida vježba. Nakon uvodnog dijela dijete unosi i emocije. Primjerice, ima knjigu koju je dobio na dar i uoči da joj je jedna stranica potrgana i pokazuje svoje nezadovoljstvo i tugu gledajući i pokazujući u nju.

Vježbe percepcije mirisa i percepcije okusa djeca često spajaju. Primjerice, dijete osjeti miris pečenja maminih kolača, a potom slijedi vježba kušanja tih kolača. Naravno da to nije pravilo i da ima vježbi u kojima dijete koristi samo percepciju mirisa (npr. prolazi kraj pekare i osjeti miris peciva, kada hoda cestom osjeti miris

goriva za automobile) odnosno samo percepciju okusa (npr. sladoled je hladan, juha je topla, limun je kiseo).

Najteži zadatak od svih vježbi percepcije je zamišljanje zvuka. Ako djeci bude preteško zamisliti zvuk onda slijedi vježba u kojoj se izvodi poznati zvuk koji dijete čuje na dnevnoj bazi (npr. dijete se igra igračkama i na to ga pozove majka koju odglumi djevojčica iz grupe). Zatim se vježba ponovi na način da dijete zamisli zvuk. Isto tako provodi se vježba s kucanjem na vrata. Za prvi put koriste se realistični rekviziti, a zatim se rekviziti i zvuk zamišljaju. U ovoj se vježbi razvija sjećanje, memorija, pravilno se izgovaraju misli, uče se razlikovati osjetila i opisivanje tih osjetila.

5.10. Vježbe personificiranja i identificiranja

U vježbama personificiranja i identificiranja oživljavaju se predmeti i pojave, a dijete se identificira s predmetom ili pojavom. Pažnja će biti na riječi kao znaku dječje ekspresije mišljenja. Osvrćemo se na prve vježbe koje su kroz pričanje priča djecu potaknule na stvaranje riječi skroz do trenutka kada riječ postaje važna u radu te su kroz sve vježbe djeca zapravo bila vođena putem oslobađanja riječi, odnosno traženja njezine jasnoće i bogatstva.

Ladika je u radu primijetila dva problema koja su vezana s izražajem riječi. Prvi se odnosio na to da je dijete koristilo nepotrebne geste kao poštapalice riječi na način da ona nije bila izraz njegovih misli o vanjskom svijetu nego kao nešto što mu je nametnuto. Drugi problem odnosio se na to da dijete ima naviku sve svoje misli, radnje i emocionalne doživljaje opisivati riječima. Primjerice govori kako gleda van kroz prozor i kako je lijepi dan i sunce sja tako da bi se najradije igrao vani. Govori kako vidi prijatelja te ga onda i pozove na igru. U cijeloj toj radnji dijete nepotrebno izgovara i opisuje mjesto, vrijeme i osjećaje, a od svega što je izgovorio zapravo je samo trebao biti pozdrav prijatelju i poziv na igru. Razlog zašto takvo izražavanje nije dobro je taj što bi dijete svoje misli i osjećaje samo sa sobom glasno izražavalo.

Riječ je jedna od glavnih komponenta dramskoga rada i vrhunac izražajnosti u razvojnoj fazi dječjeg dramskog stvaralaštva. Nije važno samo naučiti ukomponirati riječi u rečenici na način da oni dobro zvuče, već je važno i da se pomoću nje jasno izrazi ono što se osjeća i što se želi reći. Povezivanjem vježbi stvaralačkih mašti i vježbe razvijanja i bogaćenja riječi nastoji se postići da riječ bude izraz dječje

kreativnosti. Ladika u svojoj vježbi vodi djecu u tome bogaćenju dajući im zadatak primjerice da opišu zamišljenu loptu plave boje, te ih onda vodi pitanjem što je još sve plave boje? Tako djeca povezuju boju sa predmetima i vode raspravu kada je primjerice jedno dijete u grupi uvjereni da je isti predmet drugačije boje.

Zatim im je pročitala pjesmu Dragana Lukića "Plavo i bijelo" kojom je proširila pojmove boja te ih navela da traže prikaze drugih boja i nijansi ili nekih drugih pojmova. U vježbi identifikacije dijete ulazi u ulogu primjerice nekih predmeta ili životinja koji su međusobno povezani i stvaraju priču. Ladika navodi primjer u kojem je jedna djevojčica ušla u ulogu gredice cvijeća i opisuje kako ju jedna djevojčica svaki dan zalijeva i brine o njoj. Ali dolazi krtica i pojede joj dio cvijeća. Sada dijete već unosi svoje emocije u radnje. Naučilo je predmete zamisliti u mašti, oživjeti ih. Promatra se djetetov odnos prema predmetu, primjerice dijete gleda cvijet ali ne samo zato što je lijep nego zato što ga želi pokloniti osobi koju voli. Takvim se odnosom prema stvarima počinje jačati odnos prema čovjeku što je preduvjet za stvaranje skupnih vježbi.

Vježbe idu od jednostavnih do kompliciranih. U početku su to dvoje djece koji glume prijatelje, suparnike, braću ili kolege iz razreda. U tim vježbama oni zajednički nešto rade; mirišu cvijeće, listaju knjigu, komentiraju.

5.11. Vježbe stvaranja teksta

Stvara se tekst temeljem različitih poticaja. Kroz vježbe identifikacije djeca su uspješno uživjeli se u ulogu stvari i unijeli emocije u njih. To je bila dobra podloga za buduće stvaranje priča. Sada se želi postići jedna prava drama. Odabire se lik, a priča se stvara na način da jedno dijete započne pričati priču, a druga djeca se nadovezuju na nju svaki sa po dvije do tri rečenice. Na taj se način postiže maksimalna koncentracija i sudjelovanje svakog pojedinog djeteta u stvaralačkom maštanju. Značajno teži oblik stvaranja kolektivne dramske priče je pričanje s preprekama.

One se izvode na način da jedno dijete priča priču, a drugo dijete stvara prepreku, odnosno da priča ne ide onako kako je u početku zamišljena od strane djeteta koji je priča. Primjer takve vježbe je:

"Dječak je nosio u grad mlijeko. Mlijeko je bilo za jedno malu djevojčicu kojoj je dječak svaki dan nosio svježe mlijeko. Prolazio je kroz šumu i ugledao je bokorić jagoda koji se crvenio i mirisao. Dječak je počeo brati jagode.

Prepreka: Ali u to je pretrčao zec, on se trgnuo i prolio mlijeko.

On je bio žalostan, ali kad je pogledao kantu, vidio je da je još dosta mlijeka ostalo za djevojčicu. Požurio se prema gradu i došao do tramvaja.

Prepreka: Ali nestalo je struje i tramvaj nije vozio.

On se onda požurio pješice i zatim je čuo kako ga netko pozdravlja. To je bio njegov ujak na biciklu, koji se vozio također u grad. Dječak ga je molio da ga poveze, jer kasni, itd.” (Ladika, 1970, str. 49).

Tekst se nastavlja, ali smtram da je dovoljno što sam navela kako bi se shvatila uloga prepreke u drami. Ovo je bio prikaz najjednostavnije dramske priče jer ona još nema u sebi zapleta i razlike karaktera likova, ali nam daje dijelove koji se mogu izvesti u scenama.

5.12. Vježbe stvaranja dramske radnje (raspleta i zapleta)

Dijete u zadanom tijeku radnje samo stvara zaplete, rasplete, uvodi u radnju dramske osobe i postavlja ih u različite odnose. Kako se dijete ne bi zbunilo postupno se ide s proširivanjem dramske priče. Priče koje oni pričaju najčešće su iz njihovog života povezanih sa stvaralačkom maštom. Primjer je gdje djeca opisuju svoj boravak u razredu i na to dolaze učenici iz drugog razreda, uzimaju spužvu i bacaju je jedan drugome. Jedan dječak jako baci spužvu u prozor te se prozor razbije. Tada priča završava i treba pomoć dramskog pedagoga odnosno odgojitelja. Na tu se priču nadoveže pedagog poticajnim pitanjima.

Nastoji se sve improvizirati, ali ulaskom novih likova i dodavanjem radnji stvara se iznenađenje za djecu i oni grade svoje osobno mišljenje o novim likovima i radnjama. Mogu se ponuditi nekoliko mogućih scena od kojih djeca izabiru jednu koju smatraju najboljim i najpravednijim rješenjem, te analiziraju likove i radnju. Tom se analizom kod djece razvija etička strana umjetničkog odgoja, odnosno bira se opredjeljenje za ono što je dobro i plemenito, za požrtvovnost u radu, te se ona razvija do herojstva, borbu za dobrobit naroda i borbu za svakog čovjeka, za vrijednosti i humanosti općenito.

Nadalje, djeca mogu stvoriti vlastitu samostalnu malu priču u kojoj se neće orijentirati na pripovijedanje već na njezin izričaj, tj. dramski utisak. Iz tih priča izvaditi će se odlomci koji mogu biti male scene koje zajedno čine jednu dramsku cjelinu. U tim scenama riječ još uvijek nije trajna, ali je zadnji korak do određenog dramskog teksta

6. Dramske igre u vrtiću – primjer provedene aktivnosti

Dramsku vježbu odnosno dramsku igru provela sam u skupini djece u dobi od 4. do 5. godine života. Odgojiteljice ove skupine djecu opisuju kao izrazito prosocijalnu, a to sam kroz boravak s njima i sama vidjela. Odgojiteljice su profesionalne i uvijek otvorene za suradnju. Ništa ne rade umjesto djece nego ih poticajnim pitanjima motiviraju za rad. Uvijek su im na raspolaganju i pomažu im. Navode djecu i pomažu im kada vide da im nešto ne ide.

U skupini sam boravila nekoliko dana te sam djecu upoznala. U njoj prevladavaju dječaci koji su dosta okupirani motoričkim igrama, ali uvijek spremni pomoći prijatelju. Vole superjunake i u vrtić svakodnevno donose figurice njihovih oblika.

Slika 2. Dramska igra u vrtiću – primjer provedene aktivnosti

Skupina je pripremala predstavu za svoje roditelje. Predstava se zove “Tko je rekao mijau?”. Kako bi se predstava mogla odigrati potrebno je za nju napraviti kvalitetnu pripremu. Tako sam u dogovoru s odgojiteljicama odradila vježbu s djecom birajući uloge u predstavi. Djeca su u sobi boravka gdje ima najviše mjesta razmaknuli stolove i ostali namještaj te donijeli stolice. Zatim su s tim stolicama formirali veliki krug. Sjeli su na te stolice i pozorno slušali što im imam za reći. Rekla sam im da

znam da se pripremaju za predstavu, ali da još nisu dogovorili tko će koju ulogu imati. Predstava je kratka, jednostavna i zabavna. U predstavi djeca oponašaju životinje i personificiraju ih. Glavnu ulogu ima pas. Ostale životinje su maca, pijetao, mišići, leptirići i pčelice. Djeci sam rekla da ćemo sada podijeliti uloge za predstavu. Svako dijete može birati koju ulogu u predstavi želi.

Zadatak je da se svaku životinju koju ću najaviti jave djeca koja ju žele glumiti i pokušaju životinju na osnovi svojih predznanja o njoj imitirati. Započnemo s glavnom ulogom, a to je pas. Javlja se pretežito dječaci, ali i dvije djevojčice. Prvi je nastupio Ivano. Ivano je dječak koji je živahan i otvoren te sam i očekivala da će biti među prvima koji će se javiti. Zamolila sam ga da se spusti na pod i hoda kao pas i radi sve što zna da pas radi te da napravi krug do svog mjesta. Dječak je krenuo. Ostala djeca potpuno su uživljena i promatraju ga. Dječak hoda četveronoške, plazi jezik i laje. Vraća se na svoje mjesto. Zatim dolazi Niko. Dječak koji također nema problema sa sramežljivošću. Navodim ga da napravi nešto što Ivano nije napravio, a da imitira psa. Zatim se sjeti da se psi često češkaju. Djeca se na to počnu smijati i govoriti dosjetke o svojim psima. Zatim Niko laje. Nastavlja dalje do svoga mjesta. Na to pitam djecu što bi pas još mogao raditi? Trebalo im je vremena da se sjetite da psi dosta njuškaju. Javlja se Filip. On uz lajanje češka njušku. Navodim ga da razmisli što to psi njuškaju i kako. Zatim počne njuškati oko stolica, pa malo njuška djecu, malo stolice. Djeci je jako zabavno i smiju se. Nekoliko njih reklo mu je daj i mene ponjuškaj. Psi su željele imitirati i dvije djevojčice. One su nakon dječaka ipak bile sramežljivije. Ipak je psi lakše imitirati dječacima. Lucija je dosta puta spuštala glavu jer joj je bilo neugodno, ali je i uživala. To sam zaključila jer se i smješkala. Djeca su se već opustila pa su dobacivali komentare. Za razliku od dječaka, Luciju su djeca mazila. Druga djevojčica Mia je u vježbi radila sve što i Lucija. I na nju su djeca, a naročito djevojčice reagirali razdragano.

Zatim je slijedilo biranje uloge mace. Ovdje su se više javile djevojčice, ali i Ivano i Niko. Djevojčica Pia je prva krenula s imitiranjem. Hodala je i mjaukala. Zatim je dodirivala djecu tražeći od njih da ju pomaze baš onako kako to mačke rade. Druga djevojčica Lana uz mjaukanje je dodala i lizanje šapica. Ivano i Niko su u svojim imitacijama oponašali djevojčice. Imitiranju mace pridružuju se Bono, Marko i Rafael.

Zatim slijedi biranje uloga pijetla. Opet se javljaju pretežito dječaci i to isti oni koji su se javljali i za prethodne dvije uloge. Rafael širi ruke imitirajući pokret mahanja krilima i kukuriče. Svi se smiju. Polako se počinju javljati djeca koja su sramežljiva.

Prelazimo u grupne uloge. Prva grupna uloga je uloga mišića. U ovoj imitaciji djeca koja su sramežljiva počela su se javljati za oponašanje. Pretpostavljam da je to zato što je ta vježba grupna, a karakter mišića je sličan njihovom, blag i povučen. Javljaju se i dječaci koji su mimiji i povučeniji. Skupe se u malu grupu, kleće na podu i oponašaju mišiće i smješkuju se. Govore ciju ciju i miču nosićima kao da nešto traže. Kada su se birale uloge leptirića i pčelica već su sva djeca bila zaigrana i opuštena i svi su oponašali te životinje. Nastala je spontana igra, odnosno djeca su ušla u sve uloge koje su oponašala u današnjoj vježbi.

Zatim sam ih zamolila da sjednu kako bi podjelili uloge. Nakon svake uloge oponašanja birali smo dijete koje će tu ulogu igrati u predstavi. Naravno biraju ga ostala djeca iz skupine, a ne ja. Ja sam ta koja zajedno s djecom prebrojavam glasove. Djeca glasaju na način da kad kažem ime djeteta koje se javilo za ulogu dignu ruku ako smatraju da je to dijete najbolje imitiralo određenu životinju. Zatim svi zajedno izbrojimo podignute ruke i zapisujemo broj glasova. Nakon podjele uloga djeca su vratila namještaj na mjesto i spremili su se za boravak na zraku.

Ova vježba imala je još jednu namjenu osim biranja uloga, a to je da djeci omogućimo da se kroz ulogu izraze, da pokažu što znaju o određenoj temi, da pokažu pristup prema grupi i zajedničkom igranju, da zajedno nauče nove pojmove o životinjama i prisjete se stvari o njima koje su primjetili, ali im nisu ostali zapamćeni. Primjerice, svako dijete koje je imitiralo psa je lajalo, dok su se čečkali i njuškali tek kada sam ih na to navela. Pojedina djeca u grupi su sramežljiva i teže se upuštaju u odnose s drugima.

Od tihog, nerazumljivog govora nastao je razumljiv govor popraćen smjehom, pretpostavljam zato što je još uvijek bio prisutan sram. Smatram da su se sramežljivija djeca opustila nakon što su vidjela da su druga djeca iz skupine opuštena i otvorena, te da u grupnim ulogama kao što su u ovoj vježbi bili mišići, leptirići i pčelice neće nastupati kao pojedinci pa neće biti niti tako promatrani. Dječaci su bili dominantniji, ali se međusobno nisu nadmetali. Nije im bilo važno da baš oni imaju glavnu ulogu. Iznenadila sam se koliko su se trudili biti realni u

odabiru uloge. Tokom vježbe pratili su svako dijete i prema vlastitim procjenama odlučili su se za dijete koje je najbolje tu ulogu odglumilo. Argumentirali su zašto im je baš to dijete idealno za tu ulogu. Primjerice, Rafael je rekao da je Ivano šetao kao pravi pas jer je djelovao opasno i dobro je lajao. Iako je na kraju aktivnosti došlo do malog oslobođenja spontanosti, smatram da ova djeca mogu još puno napredovati u razvoju kreativnog izražavanja, jasnijeg govora. Mislim da su im uloge bile jednostavne, svakodnevne te možda zato govorom i pokretom nisu pokazali kreativniji izričaj. Možda da su se birale uloge za neka čarobna bića ili pojave bi pokazali veću kreativnu maštu nego u ovoj vježbi. Smatram da je vježba bila optimalna i korisna, ali je ostavila mjesta za napredak. Odgojiteljicama je ova vježba bila pokazatelj dječjeg, barem površnog znanja i iskustva o životinjama i njihovoj ulozi u životu djece u grupi, odnosno djeca su kroz ovu aktivnost pokazala da o životinjama koje susreću gotovo svakodnevno zapravo imaju površno znanje. Znaju samo ono što općenito, ono što na kratko vide. Kroz ovu vježbu sramežljiva djeca su napravila maleni, ali vrijedan iskorak u izražavanju i na trenutak su se opustila i uživala. To su bila vrata koja su ih uvela u slobodniju igru i izričaj.

7. Zaključak

Kada sam krenula istraživati ovu temu nisam bila uvjerenjena u kojoj mjeri je moguće realizirati dramske metode Zvezdane Ladike u vrtiću. Pozitivno sam se iznenadila kada sam istražujući i pišući ovaj rad zaključila ne samo da je moguće nego da ih je jednostavno realizirati ako se poznaje razvoj djeteta po dobi i njegov interes. Dramski odgoj trebao bi se primjenjivati već od jaslica, odnosno kroz male, dramske igre u kojima djeca još nisu ni svjesna da ih se već vodi u tom smjeru. Kroz te kratke i jednostavne igre dijete nesvjesno ulazi u zamišljeni svijet. Tako se polako nadograđuje nova vježba za vježbom. Po mojim viđenjima dramskih aktivnosti u vrtiću nije ih dovoljno i ne provode se često.

Kada sam bila na praksi najviše su se izvodile likovne ili glazbene aktivnosti. Žalosno je što je to tako kada možemo samo iz literatura o scenskoj umjetnosti zaključiti koliko bi dramske igre pomogle u spoznajnom, govornom, kreativnom i stvaralačkom razvoju djece. Dapače, mislim da je to puno jednostavniji i ljepši način. Nadalje smatram da su dramske vježbe važne jer djeca ulaze u različite uloge i poprimaju karakteristike likova. Ulaze potpuno u njegov lik i na taj način upoznaju kako je to biti u tuđoj koži. Na taj se način razvija empatija, dijete uči definirati različite vlastite emocije i regulirati ih, upoznaje drugačije mišljenje i s vremenom prihvaća tu razliku.

U procesnoj drami u koju nas uvodi Iva Gruić upoznajemo nove dramske tehnike u radu s djecom. One su primjenjivije u radu sa starijom djecom, ali ako odgajatelj zna da je njegova skupina djece sposobna za takve dramske tehnike može ih primijeniti u radu. Zanimljive su, razvijaju koncentraciju, mogu se dugo igrati i ne zna im se kraj. Smatram da su jako korisne jer u njima nema publike, a radi se kao da je ima. Djeci je sigurno lakše igrati se na taj način jer ih nitko kroz publiku ne procjenjuje. U procesnoj drami je najvažnije da ju odgajatelj u ulozi voditelja kvalitetno pripremi i vodi.

Proučavajući dramske vježbe Zvezdane Ladike zaključila sam da je njezin rad izrazito obogatio dramski odgoj u vrtiću, te da su njezine vježbe prožete kroz druge aktivnosti u vrtiću poput likovnih i glazbenih, ali i drugih aktivnosti. Zaključila sam to je ona htjela da se spontanošću u igri djetetu razvije kreativnost i mašta te da mu se kroz takvo stanje spoznaje omogućiti lakše učenje drugih znanja i vještina.

Njezine vježbe djetetu mogu pomoći u skoro potpunom oslobođenju osobnosti, mašte, divergentnog razmišljanja i jasnog izražavanja vlastitog mišljenja.

Trebalo bi više inzistirati na provođenju dramskih vježbi u vrtićima jer djeca to mogu raditi, odnosno igrati se na takav način, učiti na takav način a pritom uživati.

LITERATURA

1. Ladika, Z. (1970.). *Dijete i scenska umjetnost*. Zagreb. Školska knjiga.
2. Gruić, I. (2002.). *Prolaz u zamišljeni svijet. Procesna drama ili drama u nastajanju*. Zagreb. Golden Marketing.
3. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004.). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb. Golden Marketing.
4. Perić Kraljik, M. (2009.). *Dramske igre za djecu predškolske dobi*. Osijek. Učiteljski fakultet.
5. Ross, V. (2005.). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko. Naklada Slap
6. Velički, V. (2011.). *Stihovi u pokretu*. Zagreb. Alfa
7. Vlado Krušić: Prema pojmu dramske nadarenosti. Hrvatski centar za dramski odgoj. <http://www.hcdo.hr/knjiznica/strucni-clanci/prema-pojmu-dramske-nadarenosti/> (4.9.2018.)

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Nikolina Kosalec, OIB 28465027071, izjavljujem da sam samostalno napisala

završni rad

Utjecaj dramskih metoda Zvezdane Ladike na odgoj i obrazovanje djece

uz mentorstvo dr. sc. Tamare Turza Bogdan.

Potpis studenta:
